

Shahid Rajaee Teacher Training University- Iran
Ontological Researches
Semi-Annual Scientific Journal
ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
Type: Research

Vol.14, No. 27
Spring & Summer 2025

Journal Homepage: www.orj.sru.ac.ir

Charity (Ṣadaqah) and Its Ontological Connection to the Aversion of Calamities: An Existential Approach

Ali Ghadrddan Gharamaleki*

Abstract

Charity (ṣadaqah), as a virtuous act emphasized in religious texts, produces ontological effects within the cosmic order, including the aversion of calamities. From an ontological perspective, this connection is not merely a claim but reflects a profound system within existence. This study aims to explain this ontological relationship and demonstrate the necessary link between these two phenomena—where material giving in the universe leads to the prevention of misfortune. Using rational-philosophical analysis and library research, this paper explores various dimensions of the issue, showing how ṣadaqah influences both natural and supernatural causes within existence, thereby creating the necessary conditions for warding off calamities. This influence manifests through changes in the material and spiritual structures of the world, influences like reducing poverty, improving health, and fostering a more secure society and metaphysical dimension like Spiritual refinement, the formation of inner (bāṭinī) realities, and attaining divine pleasure.

* Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran
a.ghadrddan@tabrizu.ac.ir

Received: 30/11/2024

Reviewed: 12/01/2025

Revised: 06/04/2025

Accepted: 15/04/2025

Ultimately, by examining this ontological connection, a deeper understanding of ṣadaqah's role in the cosmic order and its function in preventing harm and averting disasters is achieved. Ontological relationship between ṣadaqah and calamity aversion, Effects of charity, Averting calamities, Ṣadaqah, Ontology

Keywords: Ontological Connection between Charity (Sadaqah) and Averting Calamities, the Impact of Charity, Averting Calamities, Charity, Ontology.

Problem Statement

Charity (ṣadaqah) is among the most commendable acts of worship in divine religions, particularly Islam, where religious texts have placed significant emphasis on its importance. Numerous narrations indicate that charity, besides its otherworldly effects, also produces various worldly consequences for the giver, including the prevention of different calamities. According to hadiths, charity causes the prevention and removal of:

Poverty (Kulaynī, 1986, vol.4, p.2)

Illness (Barqī, 1992, vol.1, p.294)

Bad death (Shaykh Ṣadūq, 1985, p.140)

House destruction (Ḥurr al-ʿĀmilī, 1988, vol.9, p.393)

Harm from animals (Shaykh Ṣadūq, 1985, p.140; Ḥurr al-ʿĀmilī, 1988, vol.9, p.393)

Harm from evil-doers to property (Shuʿayrī, n.d., p.178; Ḥusayn b. Muḥammad Taqī, 1987, vol.12, p.436)

Mental distress and fear (Shaykh Ṣadūq, 1992, vol.2, p.269)

The abundance of authentic narrations indicating the worldly effects of charity in reliable hadith sources testifies to their sound transmission and authenticity, providing confidence in the existence of these worldly effects.

However, a fundamental question arises: What is the connection between giving charity and averting calamities? Does charity truly possess these mentioned effects, or are the statements in religious texts merely motivational encouragements for people to give charity without any ontological connection between charity and these effects? More precisely, how does charity influence these effects, and through what mechanism are these effects realized in the natural order?

Answering these questions becomes particularly important given the apparent contradiction between this religious teaching and scientific/rational principles. From the perspective of natural and empirical sciences, the prevention of calamities, diseases, and increased lifespan primarily depends on observing health and hygiene principles, and no causal relationship between charity and longevity can be scientifically proven. In fact, this hypothesis may contradict existing scientific findings.

Given the importance of charity and its effects in religious texts, along with fundamental questions about how charity exerts influence and its prima facie contradiction with natural sciences, there is an urgent need to explain the ontological connection between charity and calamity prevention from rational and philosophical perspectives using an ontological approach. The objective of this research is to analyze the ontological connection between charity and calamity prevention, which is only possible through an ontological approach. Clarifying this connection will resolve many doubts and questions in this field.

Method

In this theoretical and problem-based research, the data has been collected through library studies and rational contemplations, and the issue along with its subsidiary aspects has been examined through rational, textual, and comparative analysis. In this paper, an attempt has been made to combine the foundations and principles of the issue from various rational and transmitted sciences and to apply general rules and principles to the discussed problem, while developing the data from previous scholars, to address the issue from a new perspective and present new content regarding the matter.

Findings and Results

Charity is a good deed and has a ontological connection with the warding off of calamities. This connection can be explained in two ways: natural and supernatural. On the one hand, charity, by affecting individual and social life, improves the financial and economic status of others, especially the poor, and consequently reduces social problems such as theft, wickedness, and contagious diseases. On the other hand, charity also supernaturally repels disasters from the giver. By paying charity, the human soul is developed and the ability to possess the material world increases in him, which makes it possible to repel more disasters. The esoteric form of charity is also emphasized as the unseen cause of averting disasters. Also, the worldly reward of charity, in the form of averting disasters and diseases, is granted by God Almighty to the believing servants.

The result is that the connection between charity and the averting of calamities is a generative and causal connection. After the payment of charity, the realization of the averting of calamities is not only illogical and contrary to reason, but it is also inevitable and necessary. The Ahl al-Bayt (a.s.) have referred to these supernatural connections in the form of religious texts, citing divine sciences, to guide people.

References

Holy Quran

Ibn Sina H, al-Shifa, tashih Hassan Hassanzadeh Amuli, Qom, Entesharat-e Daftar-e Teblighat-e Eslami. 1997. Arabic.

Hilli H, Kashf al-murad fi sharh Tajrid al-'a'tiqad, tahqiq wa moqaddimah Jafar Sobhani, Qom, mo'assase Imam Sadeq ('a). 2003. Arabic.

Shaykh Saduq M, Thawab al-a'mal wa 'uqab al-a'mal, Qom, Dar al-sharif al-Radi. 1985. Arabic.

Sadr al-muta'allehin M, al-Hikmah al-muta'aliyah fi al-asfar al-'aqliyah al-arba'ah, Bayrut, Dar ihya' al-turath. 1981m. Arabic.

Shahid Rajaee Teacher Training University- Iran
Ontological Researches
semi-annual scientific journal
ISSN (print): 2345-3761 (online): 2676-4490
Type: Research

Vol.14, No. 27
Spring & Summer 2025

پژوهش‌های هستی‌شناختی
دو فصلنامه علمی
نوع مقاله: پژوهشی
سال چهاردهم، شماره ۲۷
بهار و تابستان ۱۴۰۴
صفحات ۱۶۳-۱۸۸

صدقه و ارتباط تکوینی آن با دفع بلا یا با رویکرد هستی‌شناختی

علی قدردان قراملکی*

چکیده

صدقه به عنوان فعلی نیکو که در متون دینی بر آن تأکید شده، در عالم تکوین دارای آثار و نتایجی است که از جمله آن می‌توان به دفع بلا یا اشاره نمود. از منظر هستی‌شناسی، این ارتباط صرفاً یک ادعا نبوده است، بلکه انعکاسی از نظامی عمیق در عالم هستی است. هدف این پژوهش، تبیین این ارتباط تکوینی و اثبات وجود پیوندی ضروری میان این دو پدیده است، به گونه‌ای که بخشش مال در عالم هستی، دفع بلا را به دنبال داشته باشد. بدین منظور، با بهره‌گیری از روش‌های تحلیلی عقلی و فلسفی و با مطالعات کتابخانه‌ای، به ابعاد مختلف این مسأله پرداخته شده و نشان داده می‌شود که صدقه، با تأثیرگذاری بر علل طبیعی و فراطبیعی در عالم وجود، زمینه‌های لازم برای دفع بلا را فراهم می‌آورد. این تأثیرگذاری، از طریق تغییر در ساختارهای مادی و معنوی عالم هستی، همچون کاهش فقر، ارتقای سلامت و ایجاد جامعه‌ای امن‌تر در بُعد طبیعی و تکامل نفس، ایجاد صورت باطنی و جلب رضایت الهی

*. استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات و علوم اسلامی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

a.ghadrdan@tabrizu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۱۰

تاریخ داوری: ۱۴۰۳/۱۰/۲۳

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۴/۰۱/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۶

در بُعد فراطبیعی، به ظهور می‌رسد. در نهایت، با بررسی این ارتباط تکوینی، درک عمیق‌تری از جایگاه صدقه در نظام هستی و نقش آن دفع آسیب‌ها و پیشگیری از بلا یا حاصل می‌شود. کلمات کلیدی: ارتباط تکوینی صدقه و دفع بلا، تأثیر صدقه، دفع بلا، صدقه، هستی‌شناسی.

۱. طرح مسأله

صدقه به عنوان یکی از عبادات با ارزش در ادیان الهی، به ویژه در اسلام، همواره از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و در متون دینی تأکیدات فراوانی بر آن وجود دارد. بر اساس آیه شریف «أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ»، (توبه: ۱۰۴) خدای متعال صدقات را می‌پذیرد و در این زمینه، روایات متعدد و معتبری وجود دارد که به وضوح بر این امر تأکید دارند. به گونه‌ای که اذعان شده صدقه قبل از رسیدن به دست نیازمند، به دست غنی مطلق می‌رسد (عیاشی، ۱۹۶۰، ج ۲، ص ۱۰۷). همچنین احادیث متعددی در زمینه صدقه نقل شده است که برخی از آن‌ها به نیکی صدقه و نیکویی صدقه‌دهنده اشاره دارند (ابن شعبه حرانی، ۱۹۸۳، ص ۳۰) در حالی که برخی دیگر از نعمت‌ها و پاداش‌های اخروی برای صدقه‌دهنده خبر می‌دهند (شیخ صدوق، ۱۹۹۲، ج ۴، ص ۱۷؛ فتال نیشابوری، ۱۹۹۶، ج ۲، ص ۳۵۷).

روایات مختلفی بر این موضوع تأکید دارند که صدقه به‌طور خاص نه تنها از نظر اخروی دارای اهمیت است، بلکه در زندگی دنیوی نیز آثار گوناگونی از جمله دفع بلاها از صدقه‌دهنده به همراه دارد. بر مبنای احادیث معتبر، صدقه می‌تواند به دفع و رفع فقر (کلینی، ۱۹۸۶، ج ۴، ص ۲)، درمان بیماری (برقی، ۱۹۹۲، ج ۱، ص ۲۹۴)، جلوگیری از مرگ‌های ناگوار (شیخ صدوق، ۱۹۸۵: ص ۱۴۰)، حفظ امنیت منزل (حر عاملی، ۱۹۸۸، ج ۹، ص ۳۹۳)، جلوگیری از آزار و اذیت حیوانات (شیخ صدوق، ۱۹۸۵، ص ۱۴۰)، محافظت از اموال در برابر اشرار (نوری، ۱۹۸۷، ج ۱۲، ص ۴۳۶)، کاهش اضطراب و ترس (شیخ صدوق، ۱۹۹۲، ج ۲، ص ۲۶۹) کمک کند.

کثرت روایات معتبر که به تأثیرات دنیوی صدقه اشاره دارند. همچنین وجود این روایات در منابع حدیثی معتبر، مؤید صحت صدور و سندیت آن‌هاست. این امر موجب ایجاد اطمینان نسبت به وجود آثار دنیوی ناشی از صدقه می‌شود.

با این حال پرسش اساسی مطرح می‌شود که چه ارتباطی میان پرداخت صدقه و دفع بلایا وجود دارد؟ آیا واقعاً صدقه دارای آثار یاد شده است یا این که مطالب بیان شده در متون دینی صرفاً به منظور ایجاد انگیزه و تشویق مردم به اعطای صدقه تدوین شده و ارتباط واقعی میان پرداخت صدقه و آثار فوق‌الذکر وجود ندارد؟ به عبارتی دقیق‌تر، کیفیت تأثیر صدقه بر این آثار چگونه است و این آثار به چه نحو و با چه کیفیتی در عالم تکوین محقق می‌شوند؟

پاسخ به این پرسش‌ها با توجه به تضاد ظاهری این آموزه دینی با اصول علمی و عقلانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از منظر دانشمندان علوم طبیعی و تجربی، دفع بلایا و بیماری‌ها و همچنین افزایش طول عمر عمدتاً به رعایت اصول سلامت و بهداشت فردی وابسته است و ارتباط علی بین صدقه و طول عمر، از دیدگاه علمی قابل تحلیل نیست، به طوری که این فرضیه ممکن است با یافته‌های علمی موجود در تضاد قرار گیرد.

با توجه به اهمیت موضوع صدقه و ذکر آثاری برای آن در متون دینی و همچنین وجود پرسش‌های بنیادین درباره نحوه تأثیرگذاری صدقه و تضاد اولیه آن با علوم طبیعی، ضرورت تبیین ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا از منظر عقل و فلسفه، به‌ویژه با رویکرد هستی شناختی بیش از پیش احساس می‌شود.

هدف این پژوهش، تحلیل دقیق این ارتباط تکوینی است که تنها از طریق رویکرد هستی‌شناختی قابل دستیابی می‌باشد. با روشن‌سازی این ارتباط، بسیاری از شبهات و سؤالات موجود در این زمینه پاسخ داده خواهد شد. در این راستا، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و تأملات عقلی، داده‌های تحقیق را جمع‌آوری کرده و در نهایت، با بررسی علمی و عقلی به تحلیل ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا می‌پردازد و به دنبال گسترش و تکمیل یافته‌های پیشینیان خواهد بود.

۱.۱. پیشینه پژوهش

این پژوهش با موضوع تحلیل ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا با رویکرد هستی‌شناختی، انجام شده است. جستجوی گسترده در منابع موجود، نشانگر فقدان پژوهشی مستقل با همین موضوع است. با این حال، مطالعاتی به بررسی ابعاد مختلف

صدقه و تأثیرات مادی و طبیعی آن پرداخته‌اند که می‌توانند به عنوان پیشینه کلی این تحقیق محسوب شوند. در ادامه به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

الف. مقاله «بازکاوی مفهوم و کاربرد واژه‌های زکات و صدقه در روایات» به قلم جواد ایروانی. در این مقاله چنان‌که از نامش مشخص است، به بحث لغوی و اصطلاحی واژگان زکات و صدقه پرداخته شده و در خصوص ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلا یا و کیفیت آن هیچ بحثی انجام نشده است.

ب. مقاله «بررسی تأثیر انفاق و صدقه (واجب و مستحب) در حل مشکلات اقتصادی و سلامت جامعه در آیات و روایات» نوشته حسین جلائی نوبری. این مقاله در صدد است تا با نگاه به ادله نقلی به نقش انفاق و صدقه در مرتفع شدن مشکلات اقتصادی و همچنین سلامت جامعه بپردازد. در این مقاله به ارتباط میان صدقه و دفع بلا یا و ابعاد هستی‌شناختی مسأله اشاره نشده است.

ج. مقاله «ارتباط بین صدقه دادن و درمان بیماری و افزایش عمر» به قلم عباسعلی واشیان و در این مقاله به ارتباط میان صدقه و درمان بیماری و افزایش عمر پرداخته شده است. بیشتر حجم این نوشتار مسائل مقدماتی نظیر چیستی صدقه، شرایط پرداخت صدقه، زمان مرگ و ... بوده و کمتر به موضوع اصلی پرداخته شده و آن‌جا نیز تلاش شده تا با روابط طبیعی میان صدقه و درمان بیماری به تبیین مسأله بپردازد و به علل و عوامل فراطبیعی موثر در مسأله اشاره نشده است.

د. کتاب «صدقه در اسلام و تأثیر آن در اقتصاد جامعه» نوشته طاهره زارعی. در این کتاب نیز به تأثیرات طبیعی صدقه در تقویت نظام اقتصادی جامعه پرداخته شده و به مسأله دفع بلا یا و ارتباط آن با صدقه اشاره نشده است.

ه. کتاب‌هایی نظیر «درمان بدون دارو»، به قلم جواد کاردانپور، «دراسة فی طب الرسول /المصطفی (ص)» نوشته عباس تبریزیان، «پیش‌گیری و درمان» به قلم علی‌اکبر محمدنیا و ... در راستای طبی که اسلامی می‌نامند تألیف شده که در آن‌ها به مسأله صدقه و تأثیر آن بر دفع بلا یا و بیماری‌ها اشاره شده است که همان‌طور که از موضوع آن انتظار می‌رود به ذکر ادله نقلی بسنده شده و به کیفیت و چگونگی ارتباط صدقه و دفع بلا یا حتی به صورت طبیعی پرداخته نشده است.

۱.۲. نوآوری‌های تحقیق

نوآوری‌های متعددی در این پژوهش به کار رفته است که در ادامه به شرح آن‌ها خواهیم پرداخت.

ا. نوآوری در موضوع: پس از بررسی‌های گسترده و همه‌جانبه، پژوهشی جامع که به طور مستقل و اختصاصی به تبیین ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا و نحوه تأثیرگذاری صدقه پرداخته باشد، یافت نشد. از این‌رو، این پژوهش برای نخستین بار به صورت مستقل به این مهم پرداخته و به تحلیل و بررسی این موضوع می‌پردازد.

ب. نوآوری در ساختار: در پژوهش حاضر، برای نخستین بار، به صورت نظام‌مند و مبتنی بر اصول و مبانی نظری، به تبیین ارتباط تکوینی صدقه با دفع بلایا پرداخته شده است. این پژوهش با تکیه بر مبانی هستی‌شناختی، به تحلیل ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلا به دو صورت طبیعی و فراطبیعی پرداخته است و با تأکید بر سه عامل «تکامل نفس»، «صورت باطنی» و «خواست و اراده الهی» در ارتباط فراطبیعی گامی نو در شناخت عمیق این ارتباط تکوینی برداشته است.

پ. نوآوری محتوایی: در پژوهش حاضر، نگارنده به تحلیل و بررسی ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا پرداخته است. بدین منظور، با تلفیق مبانی و اصول مختلف از علوم عقلی و نقلی و تطبیق قواعد کلی بر افعال انسانی، تلاش شده است تا فهمی نوین از این مسأله ارائه شود.

۲. مبانی هستی‌شناختی

برای تحلیل و تبیین ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا، ضروری است مبانی هستی‌شناختی مسأله مورد توجه قرار گیرد. با این رویکرد، می‌توان به درک عمیق‌تری از ابعاد تکوینی این موضوع دست یافت.

۲.۱. سلسله مراتب هستی

با اتکا به مشاهدات عینی و تجربی از موجودات محسوس، وجود عالم طبیعت و ماده که به عنوان «عالم ناسوت» شناخته می‌شود، تأیید می‌شود. همچنین، وجود خدای متعال به

عنوان خالق و مدبر عالم هستی تحت عنوان «عالم لاهوت» با استفاده از دلایل عقلی و نقلی اثبات شده است (حلی، ۲۰۰۳، ص ۷-۱۰).

به سبب سنخیت میان علت و معلول و قواعد فلسفی مانند قاعده الواحد، صدور مستقیم عالم ناسوت از عالم لاهوت منتفی است (طوسی، ۱۹۹۶، ج ۳، ص ۶۸۴). از این رو، حکما به وجود عالمی واسط میان این دو با عنوان «عالم جبروت» یا «عالم عقل» اعتقاد دارند. برخی حکما، به‌ویژه حکمای متأله، با استناد به اصل امکان اشرف و نیز وجود قوای خیالی در انسان، به وجود عالمی برتر از عالم ماده و پایین‌تر از عالم عقل که به آن «عالم ملکوت» یا «عالم مثال» گفته می‌شود، اقرار کرده‌اند (جوادی‌آملی، ۲۰۰۴، ۸۴). بر اساس دیدگاه این گروه از حکما، عوالم عقل و مثال عوالمی مجرد هستند، در حالی که عالم ناسوت به عنوان عالمی مادی و غیر مجرد تعریف می‌شود (طباطبائی، ۲۰۰۱، ص ۳۷۹).

عوالم یاده شده به نحوی علّی و معلولی با یکدیگر در ارتباط‌اند، به طوری که عوالم مافوق بر عوالم مادون احاطه وجودی دارند. عالم جبروت به عنوان عالی‌ترین مرتبه مخلوقات، علت پیدایش عالم ملکوت است و عالم ملکوت نیز علت وجودی عالم ناسوت (ملک) به شمار می‌آید. این سلسله مراتب وجودی، امکان تأثیرگذاری موجودات کامل بر موجودات ناقص را با در نظر گرفتن سنخیت فراهم می‌آورد (همان، ص ۳۷۹-۳۸۰).

۲.۲. تجلی ملکوتی موجودات مادی و افعال انسانی

با استناد به آیات (مؤمنون: ۸۸؛ یس: ۸۳؛ اعراف: ۱۸۵) و روایات متعدد (ابن ابی جمهور، ۱۹۸۲، ج ۴، ص ۳۲) به وضوح استنباط می‌شود که تمامی موجودات طبیعی و مادی، که مصداق عالم ناسوت هستند، نه‌تنها دارای جنبه مادی و ظاهری می‌باشند، بلکه همچنین دارای ابعاد معنوی و ملکوتی نیز هستند.

با توجه به تمایز و مغایرت میان این دو ساحت، می‌توان به غیرمادی بودن ساحت ملکوتی حکم کرد و با توجه به توصیف شدن این ساحت به مشاهده و رؤیت در برخی از متون دینی (انعام: ۷۵)، به صورت داشتن و عدم تجرد عقلی آن می‌توان حکم کرد. لذا، به نظر می‌رسد که ساحت ملکوتی و باطنی اشیا دارای تجردی غیرتام و مثالی است و می‌توان آن را به‌عنوان یکی از مصادیق عالم ملکوت در نظر گرفت.

براین اساس، افعال انسانی نظیر صدقه که به صورت محسوس و ملموس به انجام می‌رسند (به عنوان نمونه، فردی که پولی را به یک نیازمند می‌دهد)، موجب بروز و تجلی صورت باطنی در عالم هستی می‌گردند. این صورت باطنی که ناشی از فعل نفس انسان است، در عرصه نفس ظهور می‌یابد. بدین معنا که با انجام یک عمل نیکو، صورت باطنی در درون نفس شکل گرفته و در نتیجه نفس به سمت ارتقا و تعالی وجودی حرکت می‌کند. بنابراین، هرچند افعال انسانی در ظاهر مادی به نظر می‌رسند. اما در واقع دارای ابعادی فرامادی هستند که تأثیراتی فراتر از طبیعت به جای می‌گذارند (جوادی‌آملی، ۱۹۹۹، ج ۲، ص ۴۷۵-۴۸۲، ج ۸، ص ۳۴۰-۳۴۵).

همچنین گفتنی است، افعال انسان در واقع تنها به ابعاد جسمانی محدود نمی‌شوند، بلکه نیت و قصد انسان نیز در این افعال نقش اساسی ایفا می‌کند. بدین ترتیب، اعمال انسانی به دلیل وجود جوانح و ابعاد معنوی، دارای بُعدی غیرمادی و فراتر از جنبه‌های مادی هستند. این ابعاد معنوی در قالب تجلی اعمال و در درون نفس انسان نمایان می‌گردند، که نشان‌دهنده عمیق و فراتر بودن روابط و تأثیرات این افعال از دنیای مادی است.

۲.۳. قاعده الواحد

بر اساس قاعده الواحد، از خدای متعال به عنوان موجودی واحد و بسیط، تنها یک فعل مستقیم و مباشر صادر می‌شود. این باور مبتنی بر اصل سنخیت میان علت و معلول است؛ بدین معنا که وجود هر معلولی مستلزم وجود کمال متناسبی در علت است. از آن جا که موجود بسیط، فاقد هرگونه کثرت و تعدد در ذات است، صدور افعال متعدد از آن با اصل سنخیت در تضاد قرار می‌گیرد. بنابراین، فرض تعدد افعال مستقیم از جانب خداوند سبحان، با در نظر گرفتن وحدت و بساطت ذات او، قابل قبول نمی‌باشد (طوسی، ۱۹۹۶، ج ۳، ص ۶۸۴؛ طباطبایی، ۲۰۰۱، ص ۲۱۴-۲۱۵).

پذیرش قاعده الواحد به هیچ وجه به معنای انکار قدرت مطلق الهی نیست. فلاسفه اسلامی با اعتقاد به این قاعده، هم‌زمان بر گستردگی و شمولیت قدرت خداوند نیز تأکید ورزیده و این دو مفهوم را در تعارض با یکدیگر نمی‌دانند. از این رو، به باور آنان، قاعده الواحد نه تنها

محدودیتی برای قدرت الهی ایجاد نمی‌کند، بلکه می‌تواند به درک عمیق‌تری از چگونگی عمل خداوند در جهان کمک کند (طباطبایی، ۲۰۰۱، ص ۲۱۵).

۲.۴. هستی مجرد نفس

یکی از مبانی مهم مسأله، بحث تجرد نفس است که به کیفیت تحقق وجود انسان در عالم هستی مرتبط می‌شود. در این راستا، بیشتر متکلمان نقل‌گرا بر این باورند که نفس به صورت جسم لطیف دارای تحقق است (اشعری، ۱۹۷۹، ص ۳۳۳-۳۳۷؛ سید مرتضی، ۱۹۹۰، ص ۳۳). در مقابل، اکثر حکما و متکلمان عقل‌گرا، بر تجرد نفس تأکید دارند. حکمت‌مشا با اتخاذ رهیافت حدوث و بقاء روحانی (ابن سینا، ۱۹۹۷، ج ۲، ص ۲۳۳) و حکمت‌متعالیه با رهیافت حدوث جسمانی و بقای روحانی (صدرالمألهین، ۱۹۸۱، ج ۳، ص ۶۶، ج ۹، ص ۳۷۱-۳۷۲) به تبیین این مسأله پرداخته‌اند. با توجه به دلایل متعدد عقلی و نقلی، نگارنده به دیدگاه تجرد نفس با رهیافت حدوث جسمانی و بقاء روحانی معتقد است (ر.ک: قدردان قراملکی، ۲۰۱۸، ص ۵-۳۷؛ همو، ۲۰۱۹، ص ۶۹-۹۹) و بر همین اساس، در این پژوهش به بررسی مسأله با این رویکرد و رهیافت از تجرد نفس می‌پردازد. پس از ارائه مبانی هستی‌شناختی مرتبط با مسأله، در جدول زیر به بررسی نقش و تأثیر این مبانی در ارتباط تکوینی صدقه و تأثیر آن بر دفع بلایا پرداخته خواهد شد.

شماره	مبانی	چگونگی تأثیر در مسأله
۱	سلسله مراتب هستی	وجود و اعتقاد به سطوح مختلف هستی، نقشی محوری در پیوند میان صدقه و دفع بلایا ایفا می‌کند. به عبارتی، نگرش مادی‌گرایانه و محدود شناختن هستی به موجودات مادی، موجب شده است که نتوان رابطه متافیزیکی و تأثیرات فراطبیعی صدقه در مقابله با بلایا را به‌درستی تبیین کرد. این مسائل نشان‌دهنده ضرورت توجه به ابعاد غیرمادی وجود و تأثیر آن بر زندگی انسان‌هاست.
۲	تجلی ملکوتی موجودات مادی و افعال انسانی	صدقه تنها در صورتی می‌تواند تأثیرات فراطبیعی داشته باشد که علاوه بر جنبه‌های ظاهری، به بُعد و ساحت فراطبیعی نیز تعلق داشته باشد. از این‌رو، اثبات وجود ساحت ملکوتی در اعمال انسانی،

شماره	مبانی	چگونگی تأثیر در مسأله
		به عنوان یکی از مبانی اساسی این مسأله مطرح می شود. این بُعد باطنی، به ویژه پس از عمل صدقه، ظهور یافته و به عنوان عاملی فراطبیعی در دفع بلایا عمل می کند.
۳	قاعده الواحد	قاعده الواحد به روشنی تبیین می کند که تأثیر خدای متعال به عنوان مهم ترین علت غیبی و فراطبیعی در دفع بلایا، نقشی کلیدی دارد. بر اساس این قاعده، تأثیر خداوند در عالم تکوین با مفهوم علیت در تضاد نیست و پس از اراده الهی، علل و عوامل متافیزیکی و فیزیکی نیز در دفع بلایا دخیل هستند.
۴	هستی مجرد نفس	نفس انسان، به عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار در عالم هستی، وجودی مجرد و فرامادی دارد. این حقیقت انسانی بر بدن مادی و جسمانی حکومت داشته و قادر است به صورت فراطبیعی در آن و دیگر موجودات تأثیرگذار باشد. انجام اعمال خیر، نظیر صدقه، به تعالی و کمال نفس کمک کرده و توانایی تأثیرگذاری آن را افزایش می دهد.

۳. ارتباط تکوینی صدقه و دفع بلایا

پس از تبیین مبانی هستی شناختی مسأله، به تحلیل ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا، پرداخته می شود. با بررسی ارتباط میان صدقه و دفع بلایا، به نظر می رسد این ارتباط تکوینی را بتوان به دو صورت «ارتباط طبیعی» و «ارتباط فراطبیعی» تحلیل کرد که در ادامه به تفصیل مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۳.۱. ارتباط طبیعی

بررسی ارتباط میان صدقه و دفع و پیشگیری از بلایا حاکی از آن است که بخشی از این ارتباط در چارچوب نظام آفرینش و با دخالت عوامل مادی و طبیعی شکل می گیرد. البته تأثیر صدقه بر دفع بلایا به صورت طبیعی همیشه آشکار و واضح نیست و درک آن مستلزم دقت و کاوش در ارتباط میان این دو پدیده است. در ادامه، به این ارتباط طبیعی و تأثیر صدقه در ساحت طبیعت پرداخته خواهد شد.

۳.۱.۱. تأثیر صدقه بر کاهش فقر، ارتقای سلامت و ایجاد جامعه‌ای امن‌تر

مطابق با آموزه‌های دینی، صدقه دادن موجب دفع بلاها و بیماری‌ها می‌شود. هرچند در نگاه سطحی، ارتباط مستقیمی میان این دو امر به چشم نمی‌آید، اما با اندکی تأمل می‌توان دریافت که دفع بلاها و بیماری‌ها از جمله آثار و نتایج ارزشمند پرداخت صدقه به شمار می‌رود که به صورت طبیعی قابل تبیین است.

پرداخت صدقه موجب توانمندسازی اقشار کم‌درآمد جامعه شده و به تبع آن، آسیب‌های اجتماعی ناشی از فقر کاهش می‌یابد. یکی از عوامل مؤثر در وقوع جرایمی همچون سرقت، تنگدستی و فقدان شغل پایدار است. پرداخت صدقه به افراد نیازمند، ضمن تأمین بخشی از نیازهای معیشتی آنان، امکان ایجاد اشتغال و کسب درآمد پایدار را نیز فراهم می‌آورد. به این ترتیب، انگیزه ارتکاب جرم در افراد فقیر کاهش یافته و در نتیجه، میزان وقوع جرایم همچون سرقت، زورگیری و شرارت در جامعه به طور قابل توجهی کاهش می‌یابد. لذا، می‌توان گفت صدقه با رفع نیازهای مادی افراد و ایجاد فرصت‌های شغلی، به طور غیرمستقیم به پیشگیری از وقوع جرایم و کاهش آسیب‌های اجتماعی کمک شایانی می‌کند. با کاهش جرایم، افراد جامعه نیز از بلاها و آسیب‌های مختلف در امان خواهند ماند که این نتیجه پرداخت صدقه است (مکارم شیرازی، ۱۹۷۴، ج ۸، ص ۱۱۷).

یکی دیگر از فواید و نتایج مطلوب صدقه، کاهش شیوع بیماری‌هاست. افراد بیمار، به‌ویژه آنانی که از نظر مالی در مضیقه هستند، با دریافت صدقه قادر خواهند بود به درمان خود پرداخته و از گسترش بیماری در جامعه جلوگیری کنند. این امر به‌خصوص در مورد بیماری‌های واگیردار مانند کرونا، آنفلوآنزا و سایر بیماری‌های ویروسی حائز اهمیت است. همان‌طور که در سال‌های اخیر شاهد بودیم، بیماری کرونا به دلیل عدم دسترسی برخی افراد به امکانات پیشگیری و درمانی، به سرعت گسترش یافت و عواقب جبران‌ناپذیری به بار آورد. استفاده از ماسک یکی از روش‌های مؤثر برای کاهش انتقال بیماری‌های تنفسی است و می‌تواند نقش مهمی در کنترل اپیدمی‌ها ایفا کند. با توجه به هزینه بالای تأمین ماسک در دراز مدت، بسیاری از افراد کم‌درآمد توانایی تهیه آن را نداشته و به ناچار از استفاده از آن خودداری می‌کنند. این امر موجب افزایش انتقال بیماری در جامعه شده و به تدریج افراد برخوردار نیز در معرض خطر قرار می‌گیرند. پرداخت صدقه می‌تواند به این

افراد کمک کرده تا ماسک تهیه کرده و با استفاده از آن به کاهش روند انتشار بیماری کمک کنند. در نتیجه، فرد صدقه‌دهنده به طور غیرمستقیم با صدقه و دور کردن بیماری از افراد نیازمند، از خود نیز محافظت می‌کند. همچنین افراد کم‌بضاعت مبتلا به بیماری، به دلیل عدم توانایی مالی برای پرداخت هزینه‌های درمانی و بستری شدن در بیمارستان، مجبور به بازگشت به جامعه می‌شوند که این امر می‌تواند منجر به شیوع گسترده بیماری شود. صدقه‌دهی به این قشر از جامعه، امکان دسترسی آنان به خدمات درمانی و بستری شدن در بیمارستان را فراهم آورده و به این ترتیب از انتقال بیماری به سایر افراد جامعه جلوگیری می‌کند.

حاصل آن‌که، پرداخت صدقه با کاهش مشکلات اقتصادی جامعه و فراهم آوردن امکان دسترسی افراد نیازمند به خدمات اولیه، به عنوان عاملی بازدارنده از وقوع جرایم و بیماری‌ها ایفای نقش می‌نماید که نتیجه مطلوب آن، به صورت مستقیم در زندگی صدقه‌گیرنده و به صورت غیرمستقیم در زندگی صدقه‌دهنده و در قالب دفع بلایا پدیدار می‌شود.

۳.۱.۲. صدقه؛ عامل توسعه و آبادانی شهرها و دور شدن بلایا

یکی از برکات صدقه، که در متون دینی بدان اشاره شده، آبادانی شهرهاست که منجر به دفع بلایا می‌شود. تحقق این امر مستلزم تامین منابع مالی و نیز حضور افرادی دغدغه‌مند و مسئولیت‌پذیر است. صدقه، با تأمین هر دو مؤلفه مذکور، نقش بسزایی در آبادانی شهرها ایفا می‌کند.

صدقه به عنوان یک عمل عبادی-مالی، ضمن ایجاد حس مسئولیت‌پذیری در افراد مومن، منجر به جمع‌آوری سرمایه‌های قابل توجهی می‌شود که می‌تواند در جهت رفع مشکلات شهری و بهبود وضعیت زندگی شهروندان به کار گرفته شود. با رفع مشکلات جوامع و شهری، بلایا و رنج‌هایی که از این خلأ ایجاد می‌شوند کاهش می‌یابند.

با توجه به گستردگی نیازمندان و دشواری شناسایی و کمک‌رسانی به تمامی آنان، لزوم سازماندهی فرآیند جمع‌آوری و توزیع صدقات امری ضروری است. افرادی که عهده‌دار این مسئولیت می‌شوند، با صرف وقت و تلاش خود، نقش مهمی در رساندن کمک‌ها به مستحقان واقعی ایفا می‌کنند. پرداخت بخشی از صدقات به این افراد، ضمن جبران زحمات

آنان، انگیزه‌ای برای ادامه فعالیتشان خواهد بود و به ایجاد اشتغال در جامعه نیز کمک می‌کند.

تأثیرگذاری صدقه تنها به مسلمانان محدود نمی‌شود. بخشی از صدقات به غیر مسلمانان نیز اختصاص می‌یابد تا ضمن ایجاد الفت و محبت، آنان را به سوی اسلام جذب نماید. این امر علاوه بر رفع مشکلات مادی و جسمانی، می‌تواند به رفع مشکلات فکری و اعتقادی آنان نیز کمک کند و زمینه را برای اسلام آوردن آنان فراهم نماید. از دیگر آثار مهم صدقه می‌توان به آزادسازی بردگان، پرداخت دیون زندانیان، کمک به مسافران گرفتار و ساخت اماکن عام‌المنفعه مانند مساجد، مدارس و بیمارستان‌ها اشاره کرد (توبه: ۶۰).

حاصل آن که پرداخت صدقه، تأثیر بسیاری در زندگی افراد جامعه داشته و مشکلات فراوانی را از زندگی دیگران مرتفع کرده و با ایجاد زیرساخت‌ها موجب رفاه و آبادانی شهرها و جوامع می‌شود و بلایایی نظیر درد بیماری به سبب فقدان بیمارستان و رنج عدم تحصیل کودکان به موجب نبود مدرسه و ... مرتفع می‌شود.

۳.۱.۳. صدقه؛ کلیدی برای آرامش درونی

صدقه، عملی خداپسندانه است که در همین دنیا آثار شگفت‌انگیزی بر روح و روان انسان می‌گذارد. انسانی که اقدام به پرداخت صدقه می‌کند، احساس رضایت و شادمانی کرده و سلامت روحی و روانی وی تأمین می‌شود. فردی که با نیت خالص و به قصد تقرب به خدا، به انجام این عمل خیر دست می‌زند، از اطاعت از دستورات الهی و غلبه بر هوای نفس خویش مبنی بر حب مال، احساس رضایت و نیکویی درونی می‌یابد.

از دیگر آثار مهم صدقه، کاهش اضطراب و استرس است. هنگامی که فردی برای رفع مشکلات دیگران تلاش می‌کند، کمتر به مشکلات خود فکر می‌کند و در نتیجه احساس آرامش بیشتری خواهد داشت. علاوه بر این، مشاهده مشکلات دیگران در هر فردی احساس همدلی و مسئولیت‌پذیری ایجاد می‌کند. انسان‌ها تمایل دارند که دیگران نیز از نعمت رفاه و آسایش برخوردار باشند و رنج و محرومیت را تجربه نکنند. از این‌رو، عدم کمک به نیازمندان، احساس گناه و عذاب وجدان را در فرد برمی‌انگیزد. در مقابل، پرداخت صدقه و کمک به دیگران، حس آرامش و رضایت درونی را به همراه داشته و موجب می‌شود فرد

احساس کند به وظیفه انسانی خود عمل کرده است. لذا، صدقه باعث افزایش اعتماد به نفس و عزت نفس در فرد می‌شود. هنگامی که فردی به نیازمندی کمک می‌کند، احساس می‌کند که عضوی مفید از جامعه است و این احساس، به او اعتماد به نفس بیشتری می‌بخشد.

به این ترتیب، صدقه علاوه بر آثار اجتماعی، بر روح و روان فرد نیز تأثیرگذار بوده و به بهبود سلامت روان وی کمک شایانی کرده و بخشی از مشکلات روحی او را مرتفع می‌سازد.

۳.۲. ارتباط فراطبیعی

با در نظر گرفتن مبانی هستی‌شناختی موجود، تحلیل رابطه میان صدقه و دفع بلایا نشان می‌دهد که این ارتباط صرفاً محدود به تأثیرات طبیعی و مادی نیست، بلکه بُعدی فرامادی و فراطبیعی نیز در آن متصور است. برای تبیین دقیق این ارتباط تکوینی، ضروری است که با رویکردی عقلانی و فلسفی به بررسی و تحلیل این مسأله پرداخته شود تا زوایای پنهان این رابطه آشکار گردد. با بررسی مسأله روشن می‌شود «تکامل نفس»، «صورت باطنی صدقه» و «خواست و اراده الهی» سه عامل فراطبیعی هستند که در پی صدقه سبب دفع بلایا می‌شوند که در ادامه به بررسی این موارد پرداخته می‌شود.

۳.۲.۱. تکامل نفس و دفع بلایا

صدقه، فعلی عبادی است که اهداف و آثار متعددی را در پی دارد. هدف اصلی صدقه، تکامل معنوی و تقرب به خدای متعال برای فرد صدقه‌دهنده است. از جمله آثار صدقه، درمان بیماری‌های معنوی همچون حبّ دنیا، بخل و تکبر و در نتیجه، رشد و تعالی روحانی فرد می‌باشد. هدف فرعی صدقه نیز تقویت بنیان‌های اقتصادی جامعه اسلامی و حل مشکلات نیازمندان است. برای نیل به این هدف، احکام مالی متعددی از قبیل واجبات و مستحبات در اسلام مقرر شده است (جوادی‌آملی، ۱۹۹۹، ج ۱۲، ص ۳۲۰-۳۲۲).

صدقه، در صورتی که به صورت صحیح و کامل اجرا شود، به عنوان فعلی در عالم تکوین، آثار و پیامدهای مشخصی در پی خواهد داشت. متون دینی ضمن تأکید بر پاداش‌های اخروی صدقه، به آثار دنیوی آن همچون دفع بلا یا نیز اشاره دارند.

چنان‌که در مبنای «هستی مجرد نفس» گذشت، انسان منحصر در بدن مادی نبوده و در کنار جسم مادی، دارای روح مجرد است و به همین دلیل، همواره در پی ارضای خواسته‌های مادی و معنوی خویش می‌باشد. گاه، زیاده‌خواهی مادی، انسان را از توجه به ابعاد معنوی وجودش باز می‌دارد و در نتیجه، روح که حقیقت اصلی انسان است، از نیل به کمالات معنوی باز می‌ماند. اعمال عبادی با هدف رفع این تعارض و دستیابی انسان به کمال مطلوب طراحی شده‌اند.

عمل نیکوکارانه و اعطای مال، صرفاً به مثابه کنشی اقتصادی قابل تقلیل نبوده است، بلکه نقشی اساسی در تکامل نفس انسانی ایفا می‌کند. بذل و بخشش، تجلی‌گاه اراده‌ای است که فرد را از وابستگی‌های محدود کننده به تعلقات مادی و دنیوی رها کرده و او را در مسیر تعالی و پالایش جوهره وجودی خود رهنمون می‌سازد. این عمل، نه تنها به تهذیب و تطهیر نفس از رذایل ناشی از دلبستگی‌های مادی و بخل‌ورزی منتج می‌گردد، بلکه از طریق ایجاد یک تحول کیفی در ساختار وجودی فرد، سبب تعالی و تکامل آن می‌شود (مصباح یزدی، ۲۰۰۴، ص ۱۹۳).

بذل مال، با شکستن زنجیرهای خودخواهی و گشودن روزنه‌ای به سوی همدلی و هم‌نوع‌دوستی، بستری را برای رشد و شکوفایی فضائل اخلاقی و معنوی فراهم می‌آورد، بدین سان، نفس مجرد، از قیود مادیت فاصله گرفته و به سوی ساحت الهی و معنوی تقرب می‌یابد. این فرآیند، با زدودن حجاب‌های نفسانی، امکان ادراک عمیق‌تری از حقیقت هستی و پیوند فرد با مرتبه متعالی وجود را میسر ساخته و به این ترتیب، صدقه به مثابه عاملی تکوینی، در ارتقای سطح وجودی و تکامل معنوی انسان نقش بسزایی ایفا می‌کند، و بدین وسیله، زمینه برای نزدیک‌تر شدن نفس به ذات باری تعالی مهیا می‌گردد (خمینی، ۲۰۱۵، ص ۴۹۲).

با بذل صدقه، نفس انسانی ارتقا یافته و به مراتب والاتری از هستی صعود می‌کند. پس از این عروج به عوالم والای هستی - که در مبنای «سلسله مراتب هستی» بیان شد- دایره

احاطه نفس گسترده‌تر شده و بر موجودات بیشتری سیطره می‌یابد. در نتیجه، با اذن تکوینی الهی، نفس قادر خواهد بود در موجوداتی که در مراتب پایین‌تر قرار دارند، به صورت علی و موثر تصرف کند. این توانایی، به نفس امکان می‌دهد تا از طریق تصرف تکوینی و علی، بلایا و مشکلاتی نظیر فقر و بیماری - که در ساحت ماده و یا مجرد حیوانی بروز می‌یابند - را دفع نماید. به این ترتیب، صدقه یک عمل نیکوکارانه و ابزاری برای تعالی نفس و کسب قدرت تأثیرگذاری بر عالم هستی، در جهت دفع شر و جلب خیر محسوب می‌شود. آیت الله جوادی‌آملی نیز انسانی که در مقامات والا قرار گرفته را دارای آثاری معرفی می‌کند: «اگر کسی همانند پیامبران و امامان (ع) به پایگاه رفیع ولایت باریافت و در کارهای خیر نام خدا را بر زبان آورد و در عین رعایت نظام علت و معلول، هرگز به قدرت خویش و سایر اسباب و علل عادی تکیه نکرد، بلکه تنها مؤثر مطلق در جهان را خدای سبحان دید، آن‌گاه آثار اسم اعظم در کنار بسم الله او ظهور می‌کند» (جوادی‌آملی، ۱۹۹۹، ج ۱، ص ۳۰۴).

با بیان یاد شده روشن می‌شود که هدف اصلی صدقه رشد و تعالی نفس صدقه‌دهنده و هدف فرعی آن حل مشکلات مالی دیگران است. لذا، دفع بلایا و دیگر آثار بیان شده در متون دینی جزء اهداف صدقه نیستند، اما در پی صدقه این امور نیز پدیدار می‌شوند. بدین ترتیب اگر شخصی هدف اصلی صدقه که درمان بیماری بخل و دنیاپرستی است را کنار گذاشته و صدقه را ابزاری برای کسب دنیا قرار دهد، در حقیقت بیماری‌های معنوی خویش را درمان نکرده و نفسش را تعالی نبخشیده است؛ لذا توانایی تصرف تکوینی و پدیدار ساختن آثاری نظیر دفع بلا را نخواهد داشت (جوادی‌آملی، ۱۹۹۹، ج ۱۲، ص ۳۲۰-۳۲۲). بدون تردید، انسانی که با انگیزه و نیتی الهی، اقدام به انفاق پنهانی از اموال و دارایی‌های خویش می‌کند، واجد روحی متعالی و نفسی مزکی است. در مسیر تعالی و تکامل نفس، صدقه به مثابه یآوری صدیق، او را در نیل به کمالات معنوی یاری می‌رساند و زمینه را برای صعود و ارتقاء معنوی فراهم می‌سازد. چنین نفسی که با ریاضت و تهذیب به این مرتبه نائل آمده است، نه تنها به مراتب والای انسانیت دست یافته، بلکه قابلیت وصول به درجات بالاتری از مجرد مثالی یا عقلی را نیز داراست. این مراتب عالی، نفس را قادر می‌سازد تا با تصرفاتی متناسب با اراده الهی در عالم مادون خویش، موجبات دفع بلیات و

آفات را فراهم آورد و در راستای خیر و صلاح، نقشی مؤثر ایفا کند (خمینی، ۲۰۱۵، ص ۴۹۲).

۳.۲.۲. صورت باطنی صدقه و دفع بلایا

در مبنای «تجلی ملکوتی موجودات مادی و افعال انسانی» مطرح شد که تمامی موجودات مادی و مصداق‌های عالم ناسوت، علاوه بر بُعد طبیعی و مادی خود، ابعادی فراطبیعی و غیرمادی نیز دارند. همچنین، افعال انسان‌ها، که بیشتر از منظر ظاهر و تأثیرات عینی‌شان بررسی می‌شوند، از بُعدی دیگر، حاوی صور باطنی و فراطبیعی هستند که می‌توانند تأثیرات عمیق‌تری بر نظم کائنات و ساختار هستی بگذارند. به عبارت دیگر، این ابعاد پنهان و باطنی افعال انسانی به مثابه حلقه‌های ارتباطی میان عالم خاکی و عالم ملکوتی عمل کرده و بر تفسیر و فهم ما از واقعیت و معانی نهفته در فرآیندهای حیات بشری تأثیر بالایی دارند.

بر اساس رویکرد هستی‌شناسانه، عمل صدقه به‌عنوان یک واقعیت می‌تواند پدیدارکننده دو وجود در عرصه هستی تلقی گردد. صدقه در وجه ظاهری خود، به شکلی نمود پیدا می‌کند که در آن فرد، بخشی از دارایی‌های خویش را به نیازمندان اهدا می‌کند. این جنبه ظاهری بر عالم تکوین اثر می‌گذارد. کسر اموال از دارایی‌های فرد صدقه‌دهنده و افزوده شدن آن به سرمایه‌های صدقه‌گیرنده و پی‌آمدهای این انتقال، نشانه‌ای از تغییر و تحول در ساختار وجودی هستی است. تبیین تأثیر این وجه ظاهری صدقه بر پیشگیری از بلایا، از طریق ارتباطی طبیعی مورد بررسی قرار گرفت.

صدقه به‌عنوان عاملی اساسی در تجلی صورت باطنی در عالم ملکوت به شمار می‌رود. این وجه باطنی، که خود یکی از موجودات عالم تکوین و معلول صدقه به شمار می‌آید، در ظرف وجودی نفسی که متعلق به صدقه‌دهنده است، شکل می‌گیرد و بدین‌سان در عالمی فراتر از دنیای مادی اثرگذار و در عین حال تأثیرپذیر واقع می‌شود (صدرالمآلهین، ۱۹۸۱، ج ۷، ص ۲۸). با توجه به جایگاه آن در عالم ملکوت، این صورت باطنی نه‌تنها به موجودات مادی، بلکه به برخی از عوالم ملکوتی که در مرتبه‌های پایین‌تر از این صورت باطنی وجود

دارند، احاطه می‌یابد و از این حیث، از توانایی خاصی برای تأثیرگذاری بر آن موجودات برخوردار است.

بر اساس پژوهش‌های هستی‌شناسانه و تحلیل‌های عمیق متن‌های دینی، می‌توان به این نتیجه رسید که با پرداخت صدقه، یک واقعیت جدید در جهان شکل می‌گیرد که به نوعی به جلوه‌گری نیروهای ملکوتی می‌انجامد و به عنوان عاملی تأثیرگذار، موجب دفع بلایا و ناملایمات می‌گردد.

بدیهی است که انسان‌ها از طریق اصول و قواعد فلسفی تنها به شناختی سطحی از وجود صورت باطنی افعال دست می‌یابند و فاقد دسترسی به چیستی و حقیقت آن هستند. با این حال، اهل بیت (ع) به واسطه علم لدنی و الهی خود، در متون دینی به تبیین بخش‌هایی از حقیقت این صورت‌های باطنی پرداخته و بر تأثیرات و نتایج آن‌ها تأکید فراوانی کرده‌اند. بر اساس آموزه‌های دینی، صورت معنوی صدقه به مثابه موجودی عمل می‌کند که انسان را در برابر بلایای گوناگون محافظت می‌کند، به گونه‌ای که همچون چتری از آسیب‌های خارج نگه‌دارد و به عنوان سایه‌ای، او را از تابش خیره‌کننده نور خورشید حفظ می‌کند (شیخ صدوق، ۱۹۸۵، ص ۱۴۰؛ مجلسی، ۱۹۸۲، ج ۷، ص ۱۲۰).

بر پایه رویکرد هستی‌شناسانه، انسان با پرداخت صدقه، به گونه‌ای ژرف و بنیادین به فعال‌سازی عوامل ماوراءطبیعی می‌پردازد که در نهایت نتیجه‌اش دفع بلایا و مشکلات گوناگون است. در این راستا، تلازم میان علت و معلول نه تنها در سطح مادی، بلکه در دیگر سطوح وجود نیز برقرار است. بنابراین، هنگامی که انسان صدقه‌ای می‌پردازد، حقیقتی جدید در عرصه هستی شکل می‌گیرد که این پدیدار شدن صورت باطنی صدقه، به نوعی پیشگام تحقق دفع بلایا و موانع زندگی می‌گردد.

۳.۲.۳. خواست الهی بر دفع بلایا

در منظومه هستی، صدقه به مثابه نموداری از تجلی وجودی انسان، نه صرفاً به عنوان فعلی مادی در عالم تکوین، بلکه به منزله حرکتی در جهت تعالی و تقرب به مبدأ هستی قابل تأمل است. این عمل نیکو، که واجد حسن ذاتی است، در صورتی که با قصد قربت و حسن فاعلی توأم گردد، گامی در جهت همسویی با اراده الهی است. بنابراین، پرداخت صدقه،

فرا‌تر از انتقال مال به نیازمند (فعل جوارحی)، مستلزم توجه به نیت و انگیزه (فعل جوانحی) و آگاهی از جایگاه رفیع این عمل در نظام هستی است.

پاداش افعال انسان، که در دو ساحت تکوینی و قراردادی ظهور می‌یابد، بیانگر پیوند ناگسستنی میان عمل و اثر در عوالم گوناگون است. ثواب تکوینی، به مثابه صورتی باطنی، در عمق جان فاعل مستقر گشته و آثار سازنده‌ای در زندگی دنیوی و اخروی او پدید می‌آورد (صدرالمآلهین، ۱۹۸۱م، ج ۹، ص ۳۱)، اما ثواب قراردادی، پاداشی است الهی که به پاس نیت خیر و عمل صالح، به انسان عطا می‌شود و تجلی از فاعل خوش سیرت است (حلی، ۲۰۰۳، ص ۴۰۹). از این‌رو، فرد نیکوکار، نه تنها از پاداش تکوینی و تأثیرات صورت باطنی فعل نیک بهره‌مند می‌گردد، بلکه در صورت قصد اطاعت از امر الهی، مستحق دریافت پاداش قراردادی شده و از این پاداش نیز منتفع می‌شود (قدردان قراملکی، ۲۰۲۴، ص ۲۳-۲۴).

مطابق با آموزه‌های متون دینی، پاداش قراردادی صدقه در دو ساحت اخروی و دنیوی قابل تعمق و درک است. در عالم تکوین، تجلیات پاداش دنیوی صدقه، خود به دو شاخه بنیادین تقسیم می‌شود: دفع بلیات و جلب منافع. خداوند سبحان، به عنوان مبدأ و منشأ هستی و خالق کل، با اراده تکوینی خود، از طریق سازوکارهای پیچیده و غالباً ناشناخته در عالم هستی، به واسطه کنش خیرخواهانه صدقه، پدیده‌های ناگوار و رنج‌آوری نظیر آزار حیوانات و امراض را از ساحت زندگی بندگان مؤمن دفع می‌کند. از سوی دیگر، نعمت‌ها و برکاتی همچون افزایش مال و طول عمر را به ایشان ارزانی می‌دارد. این فعل الهی، نمودی از حکمت و رحمت خداوند در تجلیات دنیوی عالم هستی است و نشانگر پیوستگی و ارتباط وثیق بین افعال انسان و نظام هستی‌شناختی جهان پیرامون اوست. لذا، صدقه، عملی و کنشی نیک است که در تار و پود عالم تکوین اثرگذار بوده و باعث خشنودی خدا و جلب رضایت و عنایت خاص پروردگار می‌شود.

با عنایت به مبنای «قاعده الواحد» این رویدادهای متجلی در عالم تکوین، جملگی با اذن و اراده تکوینی باری تعالی و از طریق وسائط موجود در سلسله مراتب وجود، به وقوع می‌پیوندند. این وسائط، حلقه‌هایی از نظام هستی‌اند که اراده ازلی را به سوی تعینات دنیوی سوق می‌دهند. در واقع، صدقه به مثابه کنشی مطلوب، موجبات اتصال به عالم بالا

و کسب رضایت الهی را فراهم آورده و مسیر جریان فیض الهی را فراهم می‌سازد. فیض الهی از طریق مجاری موجود در عالم تکوین و در سلسله‌های مختلف عالم هستی تا عطاء پاداش قراردادی صدقه‌دهنده ادامه می‌یابد.

این امر، نه تنها تجلی قدرت مطلقه الهی در عالم امکان را به نمایش می‌گذارد، بلکه بر نقش و اهمیت سلسله مراتب وجود در تحقق مشیت الهی تأکید می‌ورزد و نشان می‌دهد که عالم هستی، صحنه‌ای یکپارچه و مرتبط است که در آن، هر کنشی، واکنشی را در پی داشته و هر سببی، معلولی را به ارمغان می‌آورد که همگی در ذیل اراده نافذ خداوند متعال است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، ارتباط تکوینی میان صدقه و دفع بلایا، مورد تحلیل قرار گرفت. مطابق یافته‌های این پژوهش، صدقه عملی نیکو و دارای ارتباط تکوینی با دفع بلایا است. این ارتباط به دو صورت طبیعی و فراطبیعی قابل تبیین می‌باشد. از یک سو، صدقه با تأثیرگذاری بر زندگی فردی و اجتماعی، موجب بهبود وضعیت مالی و اقتصادی دیگران و به ویژه مستمندان شده و به تبع آن، کاهش مشکلات اجتماعی را به دنبال دارد. از سوی دیگر، صدقه به صورت فراطبیعی نیز موجب دفع بلایا از صدقه‌دهنده می‌شود. با پرداخت صدقه، نفس انسان تکامل یافته و توانایی تصرف تکوینی در عالم ماده در او افزایش می‌یابد که این امر، دفع بلایای بیشتری را ممکن می‌سازد. صورت باطنی صدقه نیز به عنوان علت غیبی دفع بلایا، مورد تأکید است. همچنین، پاداش دنیوی صدقه، به صورت دفع بلایا، از سوی خدای متعال به بندگان مؤمن عطا می‌شود.

حاصل آن که، ارتباط میان صدقه و دفع بلا ارتباطی تکوینی و علی است که پس از پرداخت صدقه، تحقق دفع بلایا نه تنها غیر منطقی و مخالف عقل نیست، بلکه حتمی و ضروری است که اهل بیت (ع) با استناد به علوم الهی و برای راهنمایی مردم به این ارتباطات فراطبیعی در قالب متون دینی اشاره کرده‌اند.

مشارکت نویسندگان

مقاله به صورت انفرادی نگاشته شده است.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسنده بیان نشده است.

منابع و مأخذ

Holy Quran

Ibn Abi Jamhur M, *Awali al-la'ali al-'aziziyyah fi al-ahadith al-diniyyah*, tahqiq Mojtaba 'Iraqi, Qom, Sayyid al-shuhada'. 1982. Arabic.

Ibn Sina H, *al-Shifa*, tashih Hassan Hassanzadeh Amuli, Qom, Entesharat-e Daftar-e Teblighat-e Eslami. 1997. Arabic.

Ibn Sho'ba Horrani H, *Tohof al-'oqul 'an al-al al-rasul (s)*, tashih 'Ali Akbar Ghafari, Qom, Jame'at al-modarresin. 1983. Arabic.

Ash'ari A, *Maqalat al-islamiyin wa ikhtilaf al-mosallin*, Alman, Frans Shtayner. 1979. Arabic.

Barqi A, *al-Mahasen*, tahqiq Jalal al-din Mohaddes, Qom, Dar al-kotob al-islamiyah. 1992. Arabic.

Javadi Amoli A, *Tasnim*. researched and edited by Ali Eslami, Qom: Israa Publishing Center; 1999. Persian.

-----, *Epic and Mysticism*. researched and edited by Mohammad Safaei, Qom: Israa Publishing Center; 2004. Persian.

Horr 'Amili M, *Tafsil vasail al-shi'a ila tahsil masail al-shari'a*, ba tashih mo'assasat al-al al-bayt ('a), Qom, mo'assasat al-al al-bayt ('a). 1988. Arabic.

Hilli H, *Kashf al-murad fi sharh Tajrid al-'a'tiqad*, tahqiq wa moqaddimah Jafar Sobhani, Qom, mo'assase Imam Sadeq ('a). 2003. Arabic.

Khomeini R, *Commentary on Forty Hadith (Arba'in Hadith)*. Tehran: Mu'asseseh-ye Tanzim va Nashr-e Asar-e Imam Khomeini (ra); 2015. Persian.

Sayyid Murtaza A, *al-Zakhira fi 'ilm al-kalam*, tahqiq Sayyid Ahmad Hosseini, Qom, mo'assasat al-nashr al-islami. 1990. Arabic.

Shaykh Saduq M, *Thawab al-a'mal wa 'uqab al-a'mal*, Qom, Dar al-sharif al-Radi. 1985. Arabic.

-----, *Man la yahduruhu al-faqih*, ba tahqiq 'Ali Akbar Ghafari, Qom, daftar entisha'rat islami vabaste be Jame'at al-modarresin howzat al-'ilmiyah Qom. 1992. Arabic.

Sadr al-muta'allehin M, *Asrar al-ayat*, Tehran, Anjuman hikmat wa falsafah. 1981. Arabic.

- , *al-Hikmah al-muta'aliyah fi al-asfar al-'aqliyah al-arba'ah*, Bayrut, Dar ihya' al-turath. 1981m. Arabic.
- Tabataba'i M, *Nihayat al-hikmah*, Qom, nashr islami. 2001. Arabic.
- Tusi M (Khwajah Nasir al-din), *Sharh al-isharat wa al-tanbihat*, Qom, nashr al-balagh. 1996. Arabic
- 'Tyashi M, *al-Tafsir*, Tehran, chapkhaneh 'ilmiyeh Tehran. 1960. Arabic.
- Fattal Nishabouri M, *Rawdat al-wa'izin wa basirat al-muta'izin*, Qom, entisha'rat Radi. 1996. Arabic
- Ghazi 'Abd al-Jabbar, *Sharh al-usul al-khamsah*, Misr, Wahabeh. 1964. Arabic.
- Ghaderdan Gharamaleki A. [Rational evidence for the indivisibility of the soul from the perspective of Ayatollah Javadi Amoli]. *Journal of Hekmat-e-Israa*. 2018; 32: 5-37. Persian.
- , [Rereading the Traditions of the Indivisibility of the Soul from the Perspective of Ayatollah Javadi Amoli]. *Journal of Hekmat-e-Israa*. 2019. 34: 69-99. Persian.
- , [A Practical Solution for Making Supplications Without Intention of Proximity Efficient Through the Consequent Reward]. *Journal of Din Pajhuhi va KarAmadi*. 2024; 12: 17-35. Persian.
- Kullini M, *al-Kafi*, Tehran, Dar al-kotob al-islamiyeh. 1986. Arabic.
- Majlisi M, *Bihar al-anwar al-jame'ah li durar akhbar al-a'imah al-athahar ('a)*, Bayrut, Dar ihya' al-turath al-'arabi. 1982. Arabic.
- Mesbah Yazdi M, *Towards Him*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute; 2004. Persian.
- Makarem Shirazi N, *Interpretation of Nomne*. Tehran: Dar al-Kuttab al-Islamiyya; 1974. Persian
- Nuri H, *Mostadrak al-vasail*, Qom, mo'assasat al-al al-bayt. 1987. Arabic.

معرفی نویسنده

علی قدردان قراملکی استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه تبریز، دارای دکترای تخصصی و مدرک سطح ۴ حوزه است. وی در زمینه تحقیق و پژوهش، تألیفات قابل توجهی از جمله سه کتاب تخصصی، بیش از بیست مقاله علمی-پژوهشی و ده مقاله همایشی ارائه کرده است. برخی از آثار ایشان موفق به کسب رتبه در جشنواره‌های متعدد

از جمله کتاب سال حوزه، کتاب سال آذربایجان شرقی، جشنواره علامه حلی، جشنواره شهید چمران و ... گردیده‌اند. وی همچنین به عنوان راهنما و داور در پایان‌نامه‌های مختلف و ارزیاب مقالات پژوهشی در مجلات معتبر فعالیت می‌کند.

Ghadrdan Gharamaleki, A. Islamic theology and philosophy, Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Theology and Islamic Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

a.ghardan@tabrizu.ac.ir

How to cite this paper:

Ali Ghadrdan Gharamaleki (2025). Charity (Ṣadaqah) and Its Ontological Connection to the Aversion of Calamities: An Existential Approach. *Journal of Ontological Researches*, 14 (27), 163-188. Persian.

DOI: 10.22061/orj.2025.2381

URI: https://orj.sru.ac.ir/article_2381.html

Copyrights for this article are retained by the author(s) with publishing rights granted to SRU Press. The content of this article is subject to the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-NC 4.0) License. For more information, please visit <https://www.creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>.